

JACEK FABISZAK*

Profesor Jerzy Limon – człowiek Renesansu

W dniu 3 marca 2021 r. zmarł prof. dr hab. Jerzy Limon, anglista, szekspiolog, teatrolog. Założyciel Fundacji Theatrum Gedanense, twórca międzynarodowego Festiwalu Szekspirowskiego oraz Gdańskiego Teatru Szekspirowskiego, pisarz, laureat wielu nagród i wyróżnień. Po prostu: Człowiek Renesansu.

Trudno jest pisać o prof. Jerzym Limonie w czasie przeszłym – bo wciąż świeżo w pamięci brzmią Jego słowa, widnieje obraz Jego skupionego spojrzenia i uśmiechu; bo wciąż czeka się na kolejne ważne teksty – czy to o Szekspirze (lub jego współczesnych), czy to o teatrze, czy wreszcie kolejne powieści; bo wciąż ucieka się myślami do kolejnej edycji Festiwalu w Teatrze Szekspirowskim i spotkania z Nim. Nie można wyobrazić sobie współczesnej anglistyki i szekspiologii polskiej i światowej bez obecności i głosu Jerzego Limona.

Przygodę z nauką rozpoczął Jerzy Limon w latach 70. ubiegłego wieku – po ukończeniu filologii angielskiej w IFA UAM został tam zatrudniony, tam także uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych (1979). Na początku lat 80. przeniósł się w swoje rodzinne strony, do Gdańska, i to z Uniwersytetem Gdańskim był związany aż do śmierci. Będąc pracownikiem UG, uzyskał habilitację (1985), następnie zaś – w wieku 43 lat za ledwie – tytuł profesora. Jego badania skupiały się wokół twórczości Williama Shakespeare’a i jego współczesnych, historii kultury wczesnonowożytnej i teatru. Zasłynął na świecie odkryciem i udokumentowaniem istnienia w XVII w. sceny elżbietańskiej w Gdańsku (tzw. Szkoła Fechtunku), na której występowali, za pozwoleniem gdańszczyzan, angielscy aktorzy wędrowni. Scena była wzorowana na londyńskim teatrze Fortune, co również w swoich badaniach wykazał Jerzy Limon. Opublikował na ten temat wiele artykułów (*Przypuszczalne związki teatru gdańskiej „Szkoły Fechtunku” z teatrem „Fortune” w Londynie*, „Pamiętnik Teatralny” 25.01.1977; *Pictorial Evidence for a Possible Replica of the London Fortune Theatre in Gdansk*, „Shakespeare Survey” 32, 1979), zwieńczonych monografią *Gdański teatr „elżbietański”* (Wrocław, Ossolineum, 1989). Jerzy Limon zrekonstruował kontynentalne peregrynacje angielskich aktorów w XVII w., w szczególności tzw. trasę północną, która prowadziła m.in. do dzisiejszego Elbląga, Gdańska i nawet dalej do Królewca w kolejnej książkowej publikacji, która

* Dr hab. Jacek Fabiszak, prof. UAM, (fabiszak@amu.edu.pl), Zakład Badań nad Tekstami Kultury, Wydział Anglistyki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

wysła nakładem prestiżowego wydawnictwa Cambridge University Press – *Gentlemen of a Company: English Players in Central and Eastern Europe, 1590–1660* (1985).

Innym kierunkiem Jego badań był kontekst kulturowy, w jakim rozwijał się dramat angielski na początku XVII w. Ich owocem stała się książka *Dangerous Matter: English Drama and Politics in 1623/24* (Cambridge, 1986). Zainteresowanie czasami Stuartów znalazło także swój wyraz w unikatowej publikacji poświęconej stosunkowo mało rozpoznanemu zjawisku teatralnemu, jakim była maska dworska. Można śmiało powiedzieć, że *The Masque of Stuart Culture* (Newark, 1990) była przełomową publikacją, która zainicjowała szersze badania tej formy teatralnej na świecie. W książce połączył Limon szeroką wiedzę historyczno-literacką, ogromne odczytanie i zacięcie o charakterze teoretycznym, co miało charakteryzować kolejny etap Jego badań.

W 2002 r. ukazała się drukiem pierwsza, w dość okazałej serii, książka poświęcona teatrowi, jego naturze i istocie – *Między niebem a sceną. Przestrzeń i czas w teatrze* (Gdańsk). Była to publikacja jedyna w swoim rodzaju – nie tylko w syntetycznym ujęciu przedstawił w niej Limon stan badań o teatrze, o charakterze przestrzeni i – w szczególności – czasu (o tym więcej poniżej), ale zaproponował własne spojrzenie na te zjawiska teatralne, upatrując w nich elementy kluczowe dla licznych form teatralnych i parateatralnych, ponieważ w swych rozważaniach teoretycznych nie ograniczał się do „tradycyjnego teatru”, ale do wydarzeń okołoteatralnych, albo teatru opartego na innych mediach.

Te „inne” media stanowią przedmiot badań w Jego kolejnych publikacjach książkowych (i, także, licznych artykułach), jak *Trzy teatry. Scena, telewizja, radio* (Gdańsk, 2003) i *Obroty przestrzeni. Teatr telewizji. Próba ujęcia teoretycznego* (Gdańsk 2008). W tych tekstach znajdujemy bodaj pierwsze tak spójne modele teoretyczne teatru radiowego czy telewizyjnego, tak typowego dla polskiej kultury. Pozwoliło to naukowcom badającym te zjawiska teatralne na bardziej pogłębioną refleksję oraz ciekawe interpretacje poszczególnych realizacji. W swojej analizie Jerzy Limon zwraca szczególną uwagę na charakter przestrzeni teatru telewizji (czy teatru radiowego) oraz czas, który – w przełomowej książce z 2005 r., *Piąty wymiar teatru* (Gdańsk) – stanie się najważniejszym elementem doświadczenia teatralnego i fundamentem istoty teatru. Ten aspekt modelu teoretycznego stanowi niewątpliwie oryginalny wkład Jerzego Limona do wiedzy o teatrze. Nie jest to jedyne Jego dokonanie na niwie teoretyczno-teatralnej, zwrócił On bowiem uwagę na słabo rozpoznaną i opisaną w refleksji teoretycznej grę aktorską (*Brzmienia czasu. O aktorstwie i mowie scenicznej*, Gdańsk, 2011). Podkreślić należy, że swoje rozważania o teatrze upowszechnił Jerzy Limon także na świecie – w 2010 r. wydawnictwo Palgrave Macmillan opublikowało książkę pod jakże charakterystycznym tytułem *The Chemistry of Theatre: Performativity of Time* (Basingstoke), która niejako stanowi podsumowanie Jego teatralnych dociekań.

W 2018 r. Jerzy Limon wrócił do Szekspira – dramaturgowi wszech czasów poświęcił nieco przewrotną, ale drobiazgowo udokumentowaną i napisaną z pasją książkę o nieco frywolnej naturze dramatu renesansowego: *Szekspir bez cenzury. Erotyczny żart na scenie elżbietańskiej* (Gdańsk). Jest to książka wyjaśniająca czytelnikowi niedostrzegalne obecnie aluzje do ludzkiej zmysłowości, od których – jak się okazuje – aż kipią teksty Szekspira i jego współczesnych. O Szekspirze jest także jego najnowsza, jeszcze nieopublikowana, książka...

Profesor Jerzy Limon był autorem licznych recenzji (niezwykle uczonych, ale napisanych w sposób przystępny dla odbiorcy, któremu arkanów sztuki teatralnej nie musiały być bliskie) oraz tłumaczeń dramatów – przełożył, wraz z Władysławem Zawistowskim, sztukę Henry’ego Chettle’a *Tragedia Hoffmana albo Zemsta za ojca* (Gdańsk, 1985) oraz dwie, mniej popularne w Polsce, sztuki Szekspira: *Trojłusa i Kresydę* oraz *Antoniusza i Kleopatry* (oba tłumaczenia ukazały się w Gdańsku w 1995 r.). Był także autorem przekładów dramatów Toma Stopparda: *Prawdziwy inspektor Hound* (*Teatr*, 2003) i *Artysta schodzący po schodach* (wystawionej w Teatrze Rozmaitości w Warszawie w 2003 r.). Na szczególną uwagę zasługuje Jego tłumaczenie scenariusza hollywoodzkiego przeboju kasowego *Zakochany Szekspir* pióra Toma Stopparda i Marca Normana (Gdańsk, 1999), opatrzonego niezwykle ciekawym wstępem, wyjaśniającym zawiloci sceny elżbietańskiej i życia Szekspira oraz wyczerpującymi przypisami. Ta książka jest świetnym przykładem umiejętności popularyzacji wiedzy naukowej.

Nie był Jerzy Limon li tylko naukowcem. Był także człowiekiem pióra w innym sensie – napisał wiele utworów prozatorskich, w tym powieści, takich jak *Münchhauseniada* (Poznań, 1980), *Kaszubska Madonna* (Gdańsk, 1991), *Wieloryb. Wypisy źródłowe* (jako Helena Szymańska; Gdańsk, 1998), *Koncert Wielkiej Niedźwiedzicy* (Warszawa, 1999) czy – jego ostatnia powieść – *Młot na poetów. Kronika świętych głów. Interaktywna historia powieściowa* (Gdańsk, 2014). Jest to proza niebanalna, tworzona przez wybitnego naukowca, który potrafił nie tylko roztrząsać akademickie problemy literatury, ale także tę literaturę tworzyć.

Nie tylko zresztą literaturę – *opus magnum* Profesora, ukoronowaniem Jego dokonań i zamilowań stał się Gdański Teatr Szekspirowski, który udało się wznieść na miejscu dawnej Szkoły Fechtunku w 2014 r. Jest to przestrzeń szczególna – mury zewnętrzne z antracytowej cegły nawiązują do gdańskiego gotyku, skrywając w środku labirynt pomieszczeń i przejść, wejście na „mury” i przede wszystkim wyłożoną drewnem scenę wraz z otaczającymi audytorium galeriami, scenę, którą można modelować w dowolny sposób – od pudełkowej po elżbietańską. Teatr stanowi obecnie miejsce różnych wydarzeń kulturalnych, z których bodaj najważniejsze to coroczny (od 1997 r.) międzynarodowy Festiwal Szekspirowski, na który przyjeżdżają aktorzy z różnych stron świata, a który stał się kolejną atrakcją Trójmiasta i Polski, tym bardziej że odbywa się w czasie

Jarmarku Dominikańskiego (w tym bowiem okresie angielscy komedianci wystawiali swoje sztuki ku uciechu kupców w XVII w.). Twórcą Festiwalu i jego dyrektorem był Jerzy Limon, który wcześniej stworzył fundację mającą na celu wybudowanie Teatru: Theatrum Gedanense (1991 r.). Rozbudowanej prezentacji sztuk w ramach tzw. głównego nurtu oraz SzekspirOff towarzyszy wiele wydarzeń edukacyjnych oraz naukowych.

Za swoje osiągnięcia prof. Jerzy Limon był wielokrotnie nagradzany. W 2011 r. Prezydent RP odznaczył Go Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, w roku 2015 z rąk królowej Elżbiety II otrzymał Order Imperium Brytyjskiego. W tym samym roku został laureatem Nagrody Jerzmanowskich, przyznawanej przez Polską Akademię Umiejętności, a w 2019 r. otrzymał Nagrodę im. Aleksandra Gieysztora, w Stratfordzie zaś odebrał prestiżową Pragnell Shakespeare Award.

Profesor Jerzy Limon był członkiem wielu towarzystw naukowych, w tym m.in.: International Shakespeare Association, European Shakespeare Research Association (w 2017 r. zorganizował kongres ESRA w Gdańsku, który połączył z Festiwal Szekspirowskim), Polskiego Towarzystwa Szekspirowskiego (był jego współzałożycielem; PTS ma swoją siedzibę – dzięki Profesorowi – w Gdańskim Teatrze Szekspirowskim), Polskiego Towarzystwa Historyków Teatru, ZAIKS-u, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jego pomysłem było powstanie Europejskiej Sieci Festiwal Szekspirowskich.

Pożegnaliśmy prof. Jerzego Limona 27 marca 2021 r., w Międzynarodowym Dniu Teatru, na cmentarzu w Sopocie. Polska i światowa nauka poniosła wielką stratę, Profesor był bowiem w pełni sił twórczych, wciąż chciał się dzielić z nami swoją wiedzą i pomysłami. Brakować nam będzie nie tylko Jego kolejnych tekstów, ale także (i może przede wszystkim) rozmowy z Nim, w której zawsze otwarty na interlokutorów wzbudzał w nich ciekawość świata i prawdy.

Jerzy Limon: Renaissance Man

The late Jerzy Limon was a true Renaissance Man, a scholar who made it known to the world that English players of the early 17th century had founded a permanent stage in Gdańsk in the so-called “Fencing School”, modelled on the London “Fortune”. Jerzy Limon had a theatre erected in that very spot in 2014: Gdańsk Shakespeare Theatre, home to many events, especially Shakespeare Festival, which Jerzy Limon launched in the Tricity 1997. Jerzy Limon wrote extensively on Shakespeare and his contemporaries, court masque, contributed significantly to the theory of theatre, especially with his concept of time. He composed fiction, and authored translations (of Shakespeare's and Stoppard's plays). His research and other achievements were widely recognised: among many prestigious honours and prizes that were conferred on him one finds Order of the British Empire and Pragnell Award.

Key words: Jerzy Limon, Shakespeare, theatre, Fencing School